

Barok Oświecenie

Wiliam Szekspir – *Makbet, Romeo i Julia*

Molier – Skąpiec

Ignacy Krasicki – satyry, bajki, Hymn do miłości ojczyzny

Poezja barokowa

Jan Chryzostom Pasek – Pamiętniki

Franciszek Karpiński

Ramy czasowe

Barok	Oświecenie
1618 – 1648 – wojna trzydziestoletnia 1643 – 1715 – rządy „Króla słońce”	1715 – śmierć Ludwika XIV 1740 – 86 – panowanie Fryderyka Wielkiego w Prusach 1762 – 1796 – panowanie Katarzyny Wielkiej w Rosji 1776 – deklaracja niepodległości USA 1784 – uchwalona konstytucja USA 1789 – wybuch wielkiej rewolucji francuskiej 1799 – 1815 – rządy Napoleona Bonapartego
1573 – pierwsza wolna elekcja 1577 – 1582 – wojna polsko – rosyjska 1648 – 1658 – powstanie Chmielnickiego 1656 – 1660 – potop szwedzki	1764 – 1795 – panowanie Stanisława Augusta Poniatowskiego 1772 – 1795 – rozbiory Polski 1797 – powstanie Legionów Polskich 1791 – uchwalenie Konstytucji 3 Maja

Bajki i satyry

Ignacy Krasicki

Okoliczności **p**owstania bajek

Ignacy Krasicki – syn zubożałego hrabiego, ze względu na niepospolity intelekt skierowany przez rodzinę na studia w Rzymie i przeznaczony do kariery duchownej.

W 1766 został biskupem warmińskim. Był związany z dworem Poniatowskiego, uczestniczył w tzw. obiadach czwartkowych, był zwolennikiem obozu reform, redagował pierwsze czasopismo polskie („Monitor”).

Bajki stanowiły cykliczną formę twórczości Krasickiego (podobnie jak fraszki Kochanowskiego).

Gatunek- bajka

Wywodzi się ze starożytności (Ezop, grecki bajkopisarz – twórca).

Bajka jest **gatunkiem epickim** – dysponuje mikrofabułą, narracją, bohaterami. Wbrew rodzajowi najczęściej pisana wierszem.

Podstawą obrazowania w bajce jest **ALEGORIA** – występujące zwierzęta odzwierciedlają ludzkie cechy (lis – spryt, sowa – mądrość).

Bajka zazwyczaj ma sformułowany **MORAŁ** lub jest symbolicznie moralizująca.

Fabuła bajki jest **dydaktyczna** – ma ogólny charakter, by stać się formą „kazania” dla każdego.

Cechuje ją jasność i prostota formy i języka – jest to **gatunek klasyczny**.

Tematyka bajek

1. **Pospolite wady ludzkie** – chciwość, głupota, lekkomyślność, pycha, nieuctwo, dewocja... ujęte jako przyczyny zła, niesprawiedliwości. Pokazane są często z perspektywy obserwatora, by pokazać ich ciężar pomimo pospolitości występowania.
2. **Zagadnienia polityczne** – konsekwencje postaw politycznych prowadzących do uraty państwowości.

Najpopularniejsze bajki

Ptaszki w klatce

Fabula: dyskusja ptaszków w klatce o wolności – różnie jest postrzegana, w zależności od punktu widzenia. Młody czyżyk nie rozumie potrzeb starego (wolności poza klatką), stary reprezentuje postawę gorzkiego racjonalizmu. Aluzja do postawy młodych i starych Polaków.

Morał: upływający czas i warunki materialne zmieniają postawy wobec wartości, jaką jest wolność.

Najpopularniejsze bajki

Dewotka

Fabula: pani po skończonych modlitwach („odpuść nam winy”) bije służącą za drobne przewinienie. Zestawienie deklaratywnej pobożności z całkowitym niezrozumieniem postawy chrześcijańskiej i przemocą wobec człowieka zależnego.

Morał: „Uchowaj, Panie Boże, takiej pobożności.”

Najpopularniejsze bajki

Jagnię i wilcy*

Fabula: Wilki zjadają napotkane jagnię, kierując się prawem silniejszego. Aluzja do sytuacji Polski otoczonej mocarstwami.

Morał: „Zawždy znajdzie przyczynę, kto zdobyczy pragnie.”

*archaizm fleksyjny (wilcy – współ. wilki)

Inne znane bajki

„Kruk i lis”

„Kulawy i ślepy”

„Lew i zwierzęta”

„Czapla, ryby i rak”

Gatunek - satyra

Utwór epicki ośmieszający lub piętnujący wady ludzkie i nieprawidłowości społeczne.

Satyry mają charakter dydaktyczny - poprzez ukrytą krytykę mają wpływać na zdanie czytelnika.

Forma satyr jest wierszowana, ale zawierają fabułę, narratora, świat przedstawiony.

Satyry dotyczą tematów aktualnych, podejmują problematykę społeczną, polityczną i obyczajową.

Tematyka satyr

Satyra	tematyka
„Żona modna”	Satyra obyczajowa, przedstawiająca obraz małżeństwa aranżowanego, gdzie żona i mąż pochodzą z odmiennych środowisk i nie mogą się porozumieć, a żona dodatkowo prowadzi kosztowny tryb życia – marnotrawstwo.
„Pijaństwo”	Satyra obyczajowa, mówiąca o nadużywaniu alkoholu wśród szlachty a także o moralizowaniu, które nie odnosi skutku.
„Do króla”	Satyra polityczna, narrator zwraca się do St. A. Poniatowskiego ze względu na liczne „wady” dyskwalifikujące go jako króla: młodość, wykształcenie, pochodzenie ze szlachty i łagodność. Ukryta ironia oznacza, że krytykowane są tu poglądy szlachty, nie osobowość władcy.

Hymn do miłości ojczyzny

W 1765 roku Stanisław August Poniatowski założył Szkołę Rycerską – czyli Korpus Kadetów, która miała kształcić młodzież męską w dziedzinie wojskowości. Wychowankami tej szkoły byli późniejsi bohaterowie narodowi [Tadeusz Kościuszko, Jakub Jasiński, Karol Kniaziwicz...]

Na prośbę komendanta szkoły, Adama Czartoryskiego, Ignacy Krasicki napisał hymn w 1774 roku. Niedługo potem okazało się, że to fragment prześmiewczego poematu heroikomicznego „Myszeida”.

Hymn jest apoteozą miłości do ojczyzny – ten, kto kocha ojczyznę, poświęci dla niej życie i wolność. Tylko „umysły poczciwe” mogą kochać, ale jest to miłość wymagająca.

TYRTEIZM – SZTUKA PISANIA LITERATURY PATRIOTYCZNEJ

Romeo i Julia

William Szekspir

Gatunek - tragedia

odrzućcie reguły trzech jedności

wiele postaci na scenie, możliwość scen zbiorowych i batalistycznych, czas

odrzućcie zasady decorum, sceny drastyczne, brutalne: pojedynki, zabójstwa

postacie fantastyczne

pogłębiona psychologia bohaterów

TRAGIZM – wybór, który nie umożliwia sukcesu, prowadzi do dramatu i konfliktu równorzędnych wartości

Treść lektury

1. Romeo i Julia, potomkowie skłóconych rodzin z Werony, poznają się na balu i zakochują w sobie. Julia jest obiecana innemu – Parysowi.
2. Młodzi zamierzają się pobrać i do tajnego planu angażują Ojca Laurentego, który udziela im ślubu w nadziei na zgodę rodów.
3. Romeo wdaje się w bójkę i zabija krewnego Julii. Rodzina Julii zaczyna nalegać na ślub z Parysem, dziewczyna jest w rozpacz.
4. Kochankowie układają plan ucieczki z Werony. Julia, udając martwą, poczeka na swojego męża, a gdy ten przybędzie, uciekną.
5. Romeo, dowiedziawszy się o „śmierci „ Julii, jedzie do niej i zażywa truciznę przy jej zwłokach. Gdy dziewczyna się budzi, widzi martwego ukochanego i popełnia samobójstwo.
6. Rody postanawiają się pogodzić.

Detale utworu

MOTYWY

- Nieszczęśliwa miłość
- Spór, kłótnia

Akcja trwa 6 dni. Miejscem akcji jest miasto Werona we Włoszech.

Data powstania – prawdopodobnie 1694 r.

NAJWAŻNIEJSI BOHATEROWIE

Julia	córka Capulettich
Romeo	syn Montecchich
Pani Montecchi (czyt. monteki)	matka Romea
Montecchi	ojciec Romea
Pani Capuletti (czyt. kapuleti)	matka Julii
Capuletti	ojciec Julii
Ojciec Laurenty	franciszkanin
Marta	niania Julii
Parys	młody werończyk szlacheckiego rodu
Merkucjo	przyjaciół Romea
Benvolio (czyt. benwolio)	bratanek Montecchiego, kuzyn i przyjaciel Romea
Tybalt	krewny Pani Capuletti, kuzyn Julii

TRAGIZM W UTWORZE: WYBÓR POMIĘDZY MIŁOŚCIĄ A OBOWIĄZKIEM WOBEC RODU.

Makbet

William Szekspir

Treść lektury

1. Makbet i Banko wracają ze zwycięskiej wojny i spotykają czarownice, które przepowiadają im powodzenie i zaszczyty. Makbet słyszy, że ma zostać królem.
2. Makbet wraz z żoną zabijają goszczącego u nich króla, by przepowiednia się spełniła.
3. Makbet zostaje królem, który boi się prawdy i detronizacji. Zabija Banka, popada w szaleństwo, prześladowuje poddanych (zabija żonę i dzieci Makdufa).
4. Lady Makbet umiera. Makbet, przekonany przez czarownice, że nikt nie zdoła go pokonać, zostaje zaatakowany przez opozycję pod przywództwem Malcolma i zabity w pojedynku z Makdufem.

NAJWAŻNIEJSI BOHATEROWIE

Makbet	wasal i kuzyn króla Duncana, dowódca wojsk królewskich w wojnie szkocko-norweskiej
Lady Makbet	żona Makbeta
Duncan (czyt. dankan)	król szkocki
Banquo (czyt. banko)	przyjaciel Makbeta, dowódca wojsk Duncana w wojnie szkocko-norweskiej
Malcolm (czyt. malkolm)	starszy syn Duncana
Donalbein (czyt. donalbajn)	młodszy syn Duncana
Macduff (czyt. makduf)	lord szkocki, wierny poddany Duncana
Lady Macduff	żona Macduffa
Fleance (czyt. fleans)	syn Banqua

Problematyka „Makbeta”

PROBLEMATYKA

Fabula dramatu Szekspira skupia się na zdobywaniu władzy przez tytułowego bohatera. Pokazuje też jego moralny upadek. Przełomowym momentem w jego życiu staje się przepowiednia wiedźm, w wyniku której zaczyna pragnąć władzy królewskiej. Jego żona ma plan, w jaki sposób zrealizować te marzenia, i wymusza na nim zabicie prawowitego władcy. Makbet zasiada na tronie Szkocji. Jego działania pociągają za sobą kolejne zbrodnie, co doprowadza królestwo do chaosu. Wszystko to przyczynia się do zguby Makbeta i jego żony. *Makbet* to psychologiczne studium człowieka owładniętego chorobliwą ambicją, pragnącego władzy i ogarniętego lękiem przed jej utratą. Szekspir przedstawia portret władcy, który jest jednocześnie tyranem i człowiekiem zagubionym. Sytuacja Makbeta wzbudza w czytelniku refleksję na temat tego, w jakim stopniu los człowieka jest zależny od niego samego, a w jakim – od sił wyższych. Czy konsekwencją złych wyborów zawsze jest zło?

Skapiec

Molier

Ciąg wydarzeń

AKT I – Eliza i Kleant zwierają się ze swoich miłości; Harpagon deklaruje poślubić Mariannę a także wydać swoje dzieci za upatrzonych bogaczy. Harpagon znajduje „sprzymierzeńca” w Walerym.

AKT II – Harpagon i Kleant przyłapują się na próbie korzystania z usług lichwiarza i kłócą się. Frozyna swata Mariannę z Harpagonem.

AKT III – Harpagon zarządza oszczędną ucztę na cześć Marianny. Marianna i Kleant sprytnie wyznają sobie miłość w obecności Harpagona. Kleant irytuje ojca wydatkami na rzecz Marianny.

AKT IV – Kleant wyznaje ojcu miłość do Marianny i naraża się na wyrzucenie z domu. Strzałka znajduje skarb Harpagona i oddaje go Kleantowi.

AKT V – O kradzież szkatułki zostaje oskarżony Walery. Przyznaje się do miłości do Elizy, ale nie kradzieży. Walery ujawnia swoje pochodzenie przed Anzelmem, dowiadyuje się, że Marianna jest jego siostrą, a Anzelm ojcem. Kleant oddaje ojcu szkatułkę i zapanowuje radość i wesele.

Bohaterowie

Harpagon – tytułowy skąpiec, ojciec Kleanta i Elizy, zalotnik Marianny

Kleant – syn Harpagona, zalotnik Marianny

Eliza – córka Harpagona

Walery – zalotnik Elizy, rządca w domu Harpagona, zaginiony syn Anzelma

Marianna – zaginiona córka Anzelma

Anzelm – właściwie Tomasz d'Alburci, ojciec Walerego i Marianny

Frozyna – pośredniczka zajmująca się różnymi interesami, tu występuje w roli swatki

Simon – faktor

Jakub – kucharz i woźnica Harpagona

Strzałka – służący Kleanta

Pani Claude – gospodyni Harpagona

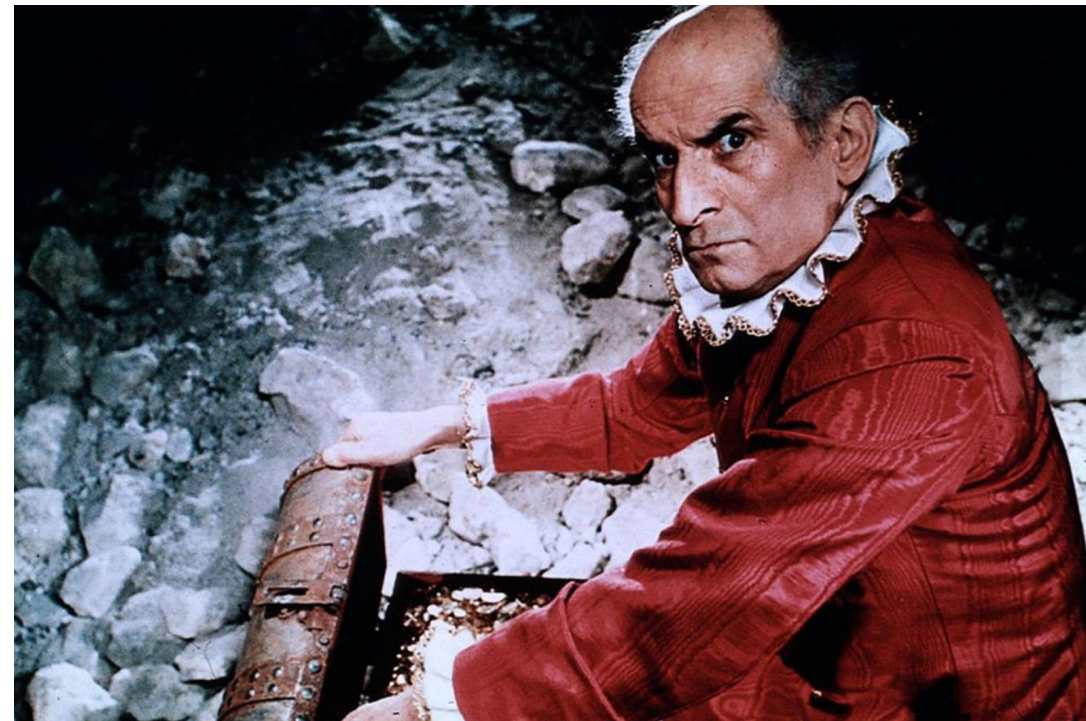
Żdziebełko, Szczygiełek – służący Harpagona

Komisarz policji i jego pisarz

Harpagon

Ponad sześćdziesięcioletni wdowiec, ojciec dwójki dorosłych już dzieci: Elizy i Kleanta. Jest to mężczyzna brzydki, ma okulary i brodę [w oryginale]. Swoją powierzchownością u narzeczonej budzi zdziwienie graniczące z obrzydzeniem.

Legendarny skąpiec, jego namiętność do pieniędzy jest niezrównana.

KOMEDIA

Gatunek dramatu obejmujący utwory o pogodnej tematyce i żywej, najczęściej akcji zamkniętej rozwiązaniem pomyślnym dla bohaterów (**happy end**), operujące chwytami komizmu sytuacyjnego, postaci i języka; **karykatury** i **groteski**, często o charakterze **satyrycznym**.

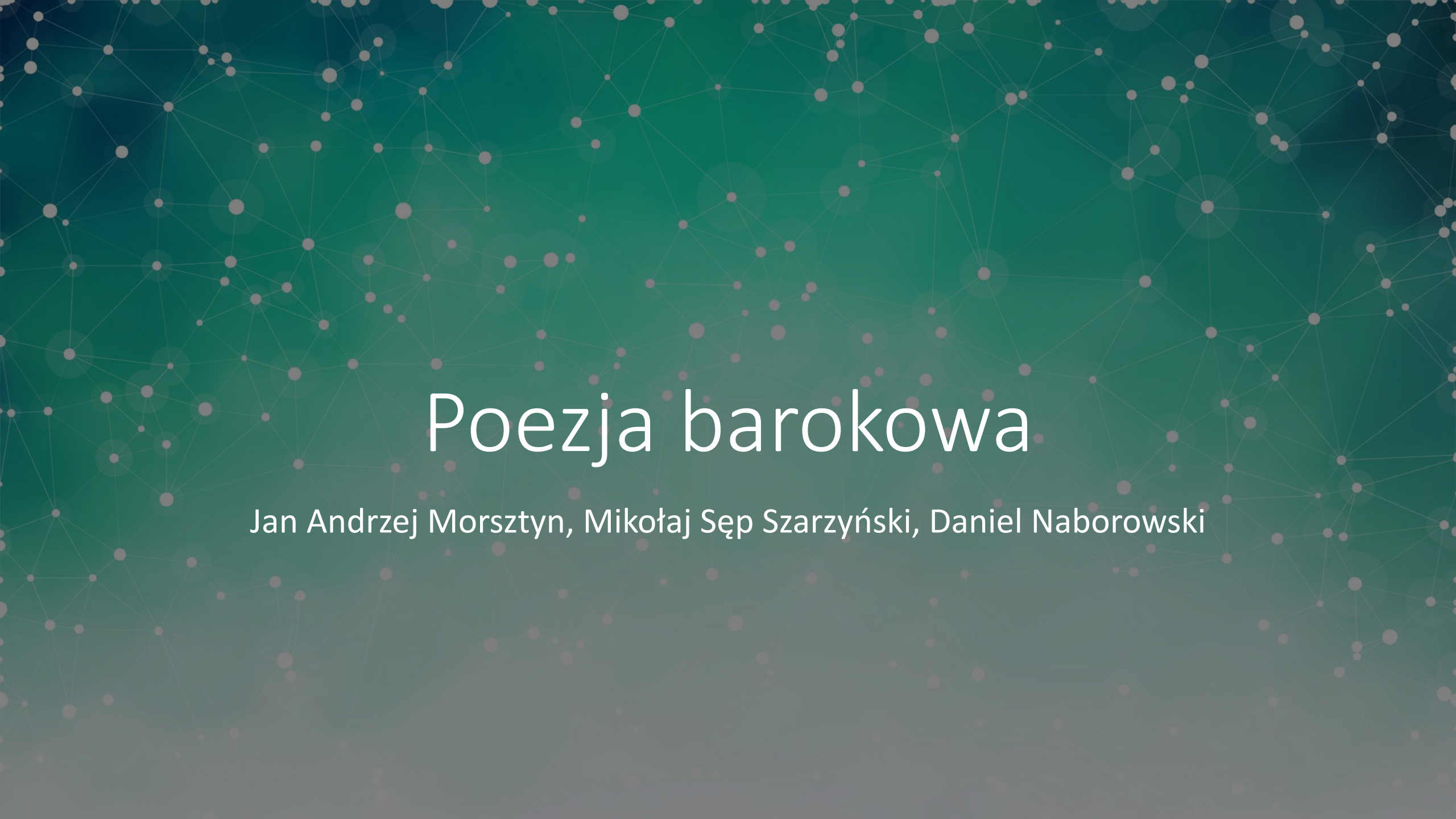
Komedia
starożytna
(klasyczna)

Farsa
średniowieczna

Commedia
dell'arte

Komedia
nowożytna

Molier ❤️

Poezja barokowa

Jan Andrzej Morsztyn, Mikołaj Sęp Szarzyński, Daniel Naborowski

Przemijanie, marność

Motyw vanitas

Przemijanie, kruchość, krótkotrwałość – dotyczy nie tylko człowieka, ale wszystkich elementów świata

ZMYSŁOWE PIĘKNO → ZGNILIZNA

ŻYCIE → ŚMIERĆ

REALIZACJE MOTYWU VANITAS:

1. Refleksja nad nietrwałością świata, dystans do tego, co ziemskie.
2. Intensywny zachwyt nad urodą rzeczy, które są nietrwałe.

Hendrick Andriessen, *Martwa natura z ludzką czaszką*, ok. 1650, olej na płótnie, 64 × 84 cm, kolekcja prywatna

Mikołaj Sęp -
Szarzyński – sonety

Daniel Naborowski –
Krótkość żywota

Koncept barokowy

Pomysł na umiejętne, zabawne połączenie błażej treści z kunsztowną formą.

Jan Andrzej Morsztyn

O SWEJ PANNIE

Biały jest polerowny alabastr z Karrary,
Białe mleko przysłane w sitowiu z koszary,
Biały łabędź i białym okrywa się piórem,
Biała perła nieczęstym zażywana sznurem,
Biały śnieg świeżo spadły, nogą nie deptany,
Biały kwiat lilijowy za świeża zerwany,
Ale bielsza mej panny płeć twarzy i szyje
Niż marmur, mleko, łabędź, perła, śnieg, lilije.

Jan Chryzostom Pasek – „Pamiętniki”

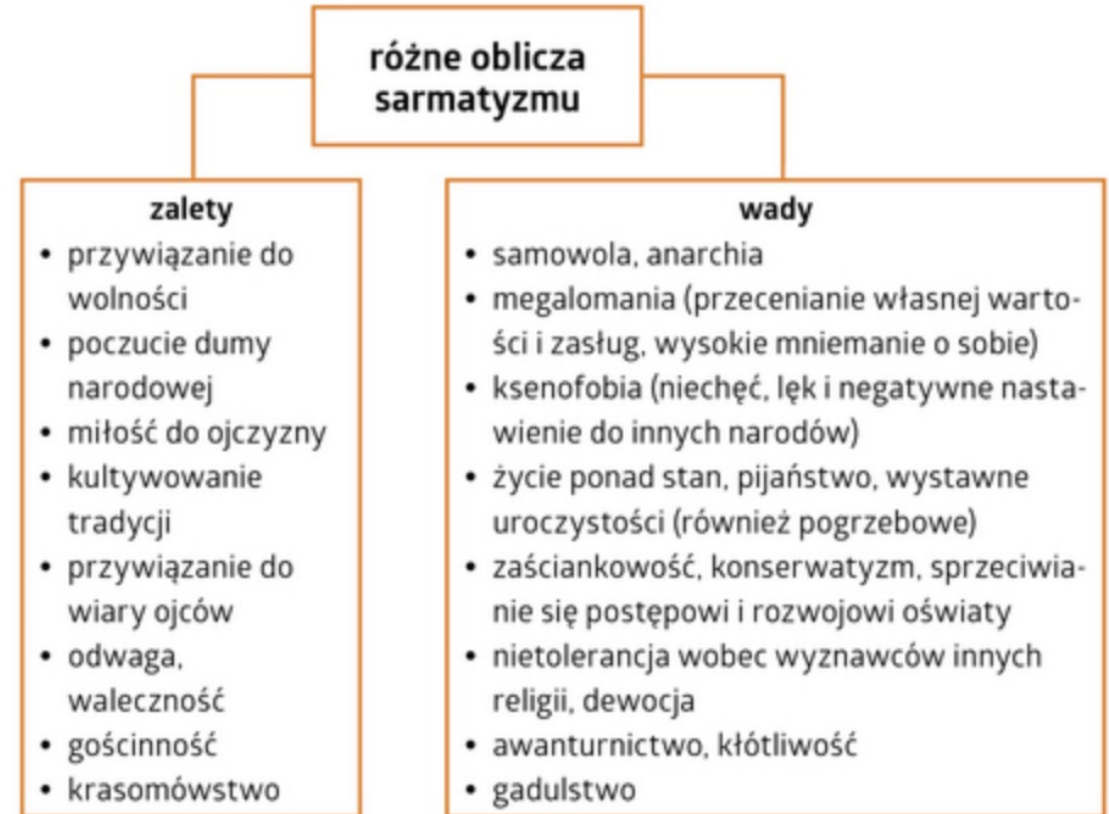
Czy Polacy żyjący w XXI w. mają jakieś szczególne cechy narodowe?

Szlachta polska w XVII i w 1. poł. XVIII w. przypisywała sobie pochodzenie od starożytnego ludu Sarmatów. To przekonanie ukształtowało wyrazistą kulturę, zwaną **sarmatyzmem**. Składały się na nią tradycje i zwyczaje dotyczące życia codziennego, stroju, obchodzenia świąt, a także specyficzna mentalność czy pojmowanie religijności. Polscy Sarmaci twierdzili, że górują nad innymi stanami społeczeństwa.

Szlachta polska uważała, że walcząc z Turkami i Tatarami, broni przed nimi całą Europę i staje się przedmurzem chrześcijaństwa.

Mimo trudnej sytuacji politycznej szlachta ceniła przede wszystkim tradycję rodową, dbała o swoje przywileje i ignorowała przemiany zachodzące poza granicami kraju.

Sarmatyzm jako ideologia był fenomenem. Nigdzie w Europie nie było tak zwartej grupy społecznej, która stworzyła oryginalny styl w różnych obszarach życia. Ideologia sarmacka w ostatecznym rozrachunku prowadziła do zacofania umysłowego, zaściankowości i ksenofobii.

Jan Chryzostom Pasek *Pamiętniki*

- Wydane drukiem w 1836 r. przez hrabiego Edwarda Raczyńskiego.
- Zostały spisane pod koniec życia autora.
- Dystans czasowy sprawił, że autor mylił niektóre wydarzenia historyczne.
- Są podzielone są na dwie części:
 - część I obejmuje lata 1655–1666 i opowiada o przeżyciach autora związanych m.in. z wojnami ze Szwecją, z Siedmiogrodem i Moskwą,
 - część II dotyczy lat 1667–1688 i stanowi zapis wspomnień Paska po zakończeniu służby wojskowej, kiedy osiedlił się na wsi w Krakowskim.
- *Pamiętniki* to ważne źródło wiedzy o baroku, Pozwalają poznać mentalność ówczesnych Polaków, ich życie codzienne i język.

JĘZYK I STYL *PAMIĘTNIKÓW*

Autor *Pamiętników* stosował słownictwo wywodzące się z różnych języków, najczęściej jednak wprowadzał słowa i zdania z języka łacińskiego – **latynizmy**. Było to zgodne z panującą wówczas modą i uważane za niezwykle eleganckie, miało też dowodzić, że człowiek używający takiego słownictwa jest wykształcony. Ten sposób konstruowania wypowiedzi określa się mianem **stylu makaronicznego**.

makaronizm

wyraz zapożyczony z języków obcych; takie celowe zapożyczenia nazywamy makaronizowaniem

latynizm

wyraz zapożyczony z języka łacińskiego

pamiętnik

gatunek paraliteracki; tekst pisany prozą, opisujący wydarzenia z przeszłości, w których autor brał udział; narracja jest prowadzona w porządku chronologicznym; ze względu na dystans czasowy przedstawione wydarzenia z reguły mają charakter subiektywny; pamiętnik był formą popularną w piśmiennictwie staropolskim, zwłaszcza w XVII w.

Sentymentalizm oświeceniowy

- lit. kierunek umysłowy i literacki w Europie w 2. połowie XVIII w., ukształtowany w opozycji do klasycyzmu;
- akceptacja roli uczucia we wszystkich dziedzinach życia (także w stosunkach społecznych)
- przekonanie o możliwości powrotu do naturalnej, pierwotnej prostoty
- zakwestionowanie moralnych wartości postępu cywilizacyjnego, z przeciwstawieniem życia miejskiemu wiejskiej egzystencji wspólnoty ludzkiej;
- źródłem twórczości literackiej były przeżycia wewnętrzne, celem — wywoływanie wzruszeń, refleksji nad miejscem człowieka w świecie, wyznacznikami dzieła literackiego — „czułość” i prostota;

Franciszek Karpiński

Tworzył SIELANKI - utwory poetyckie, przedstawiające w sposób wyidealizowany uroki życia wiejskiego.

„Do Justyny. Tęskność na wiosnę”

„Laura i Filon”

Jan Andrzej Morsztyn

Do galerników¹

Sonet

Strapieni ludzie, źle się z wami dzieje,
Lecz miłość ze mną okrutniej poczyna:
Was człowiek, a mnie silny bóg zacina,
Wy macie wynieść, jam bez tej nadzieje.

Was wspólne słońce, mnie własny jad grzeje,
Was pręt od grzbieta, mnie z serca zacina,
Wam nogi łańcuch, a mnie szyję zgina,
Wam ręka tylko, a mnie dusza mdleje.

Was wiatr, a mnie ból ciska na przemiany,
Was prawo, mnie gwałt trzyma w tym więzieniu,
Wam podczas sternik sfolguje zbłągany,

Ja darmo czekam ulgi w uciążeniu.
A w tym jest mój stan nad wasz niewytrwany,
Że wy na wodzie, ja cierpię w płomieniu.

Jan Andrzej Morsztyn, *Do galerników*, [w:] tenże, *Wybór poezji*, Wrocław 1988.

¹ Galernik – niewolnik, więzień albo jeniec pracujący przymusowo jako wiosłarz na galerze.

Wyjaśnij, na czym polega concept w wierszu Jana Andrzeja Morsztyna *Do galerników*.

Tekst 1.

Daniel Naborowski
Na toż

Dzień jeden drugi goni i potem zostawa
 Tam, skąd wiek wszytkokrotny odwrotu nie dawa.
Żaden dzień i godzina bez szkody nie bywa
 Człowieku, który ze dniem zarówno upływa.
Karmią byt nasz godziny, która leci snadnie;
 Więcej się ten nie wraca, kto z rejestru spadnie;
Już w nocy wiekuistej sen przyjdzie spać twardy.
 Na to masz zawsze pomnieć, o człowiecze hardy:
Dwakroć żyje, kto żyjąc umrzeć się gotuje;
 Umiera dwakroć, kto się śmiertelnym nie czuje.

Daniel Naborowski, *Na toż*, [w:] tenże, *Poe:*

Metropolitan Museum of Art, Nowy Jork, 1613.

Jaki motyw łączy obraz Jacoba Woutersza Vosmaera *Wazon z kwiatami* i wiersz Daniela Naborowskiego *Na toż*? Uzasadnij swoją odpowiedź, odwołując się do elementów treści obrazu i wiersza.

Sarmatyzm – wykształcona w końcu XVI w. formacja kulturowa obejmująca ideologię, obyczajowość i kulturę szlachty w Rzeczypospolitej Obojga Narodów. [...] geneza sarmatyzmu związana jest z tzw. mitem sarmackim [...]. Mit ten legł u podstaw ideału Sarmaty jako szlachcica-katolika i ziemianina, w którego światopoglądzie pierwszoplanową rolę grały takie wartości jak republikanizm i wolność, dawność rodu, wewnątrzstanowa równość, wiara katolicka oraz swojskość.

Michał Głowiński, Teresa Kostkiewiczowa, Aleksandra Okopień-Sławińska, Janusz Sławiński,
Słownik terminów literackich, Wrocław 2000.

Jan Chryzostom Pasek
Pamiętniki

Wjeżdżając tedy Czarniecki do Lachowic w dzień Najświętszej Panny, wyszli przeciwko niemu *processionaliter*¹ zakonnicy, szlachta, szlachcianki i kto tylko był w owym ciężkim oblężeniu, „witaj!”, wołając, „zawitaj, niezwyciężony wodzu, niezwyciężony wojenniku, zawitaj od Boga nam zesłany obrońco!” Byli i tacy, osobliwie z białych głów, co wołali: „Zbawicielu nasz!” Zatulął uszy czapką, nie chcąc owego słuchać podchlebstwa. [...] Zsiadał[o] tedy do kościoła rycerstwa siła i z naszego, i z litewskiego wojska. Dopieroż *Te Deum* laudamus², dopiero tryumf! Z armat bito, aże ziemia drżała; a potem nabożeństwo śliczne, kazania, gratulacje, dzięki Bogu za dobrodziejstwa i wszędy pełno radości, pomieszanej z płaczem; bo tam wszyscy magnatowie z księstwa litewskiego do tej fortece posprowadzali się byli.

Jan Pasek, *Pamiętniki*, Wrocław 1968.

¹ Processionaliter (łac.) – w procesji.
² Te Deum laudamus (łac.) – Ciebie Boga wysławiamy, wczesnochrześcijański hymn modlitewny.

Wykorzystując podaną definicję, określ dwie cechy postawy sarmackiej – obecne we fragmencie *Pamiętników* Jana Chryzostoma Paska – i zilustruj je przykładami z tekstu.

Cecha postawy sarmackiej	Przykład z tekstu

Do króla

Satyra prawdę mówi, względów się wyrzeka:
Wielbi urząd, czci króla, lecz sądzi człowieka.

Pan niewart służby

[...] to satyra karze.

Nie dba ona, kto w jakiej zostaje maszkarze¹,
Odrzuca czczą wielmożność, a gdy z chłostą czeka,
Nie szlachcica, nie chłopą ściga, lecz człowieka.

¹ Maszkara – tu: maska.

Świat zepsuty

Niech się miota złość na cię i chytrość bezczelna –
Ty mów prawdę, mów śmiało, satyro rzetelna.

Palinodia

Na co pisać satyry? Choć się złe zbyt wzniosło,
Przestańmy. Świat poprawiać – zuchwałe rzemiosło.

Ignacy Krasicki, *Satyry*, [w:] tegoż, *Dzieła wybrane*, T. 2., Warszawa 1989.

Na podstawie podanych fragmentów utworów Ignacego Krasickiego określ, jakie cele wyznaczył poeta satyrze.

Ignacy Krasicki
Szczur i kot

„Mnie to kadzą” – rzekł hardzie do swego rodzeństwa
Siedząc szczur na ołtarzu podczas nabożeństwa.
Wtem, gdy się dymem kadził zbytecznych zakrztusił,
Wpadł kot z boku na niego, porwał i udusił.

Ignacy Krasicki, *Szczur i kot*, [w:] tegoż, *Dzieła wybrane*, T. 1., Warszawa 1989.

Wyjaśnij alegoryczny sens bajki Ignacego Krasickiego *Szczur i kot*.

Ignacy Krasicki
Wziętość¹ (fragment)

Był niejakiś pan Łukasz, co chciał wiele dostać.
Cóż on czynił? – Najsamprzód zmyślił sobie postać.
Chciał oszukać, oszukał, bo to nie są cuda,
I niezgrabne szalbierstwo² częstokroć się uda,
A dopieroż gdy sztuczne³. Patrzył Łukasz pilnie,
Jak to się drudzy wznoszą i zgadł nieomylnie.
Zgadł sekret. – A ten jaki? – Do możniejszych przystać,
Strzec się słabych, śmiać z cnoty, a z głupstwa korzystać.
Przykład wszystkim widoczny rzecz wyłuszczy prosta.
Gdy widzisz, senatorem że został starosta⁴,
Patrz, jak się zsenatorzył. Był filut⁵, jest możny,
Wczoraj ledwo mościom pan⁶, dziś jaśnie wielmożny.

Ignacy Krasicki, *Wziętość*, [w:] tegoż, *Satyry i listy*, Wrocław 1988.

¹ Wziętość – popularność.

² Szalbierstwo – oszustwo, zwłaszcza wyłudzenie czegoś.

³ Sztuczne – przebiegłe, umiejętnie.

⁴ Senatorem że został starosta – starostowie nie mieli praw zasiadania w senacie, aby więc zostać senatorem, starosta musiał otrzymać któryś z wyższych urzędów: kasztelana, wojewody, ministra.

⁵ Filut – tu: spryciarz.

⁶ Wczoraj ledwo mościom pan – tytuł grzecznościowy „mości pan” obowiązywał w stosunku do każdego szlachcica, natomiast do szlachcica sprawującego jakiś urząd zwracano się „jaśnie wielmożny”.

Mieczysław Piszczkowski o twórczości Ignacego Krasickiego napisał:

Krasicki [...] z obiektywną ciekawością studiuje duszę ludzką [...]. Z nieporównanym dowcipem wyśmiewa bystro zaobserwowane wady ludzkie.

Czy zgadzasz się z tą opinią? Odpowiedź uzasadnij, odwołując się do podanego fragmentu satyry *Wziętość* albo innej znanej Ci satyry Ignacego Krasickiego.

Tekst 1.

Księga Hioba

7 ¹ Czyż nie do bojowania¹ podobny byt człowieka?

Czy nie pędzi on dni jak najemnik?

² Jak niewolnik, co wzdycha do cienia,
jak robotnik, co czeka zapłaty².

³ Zyskałem miesiące męczarni,
przeznaczono mi noce udręki.

⁴ Położę się, mówiąc do siebie:

Kiedyż zaświta i wstanę?

Lecz noc wiecznością się staje
i boleść mną targa do zmroku.

Księga Hioba, [w:] Pismo Święte

¹ Przymusowa służba wojskowa była obrazem życia trudnego.

² Robotnicy otrzymywali zapłatę codziennie wieczorem.

Tekst 2.

Mikołaj Sęp-Szarzyński

Sonet IIII.

O wojnie naszej, którą wiemy z szatanem, światem i ciałem

Pokój – szczęśliwość, ale bojowanie
Byt nasz podniebny³. On srogi ciemności
Hetman i świata łakome⁴ marności
O nasze pilno⁵ czynią zepsowanie.

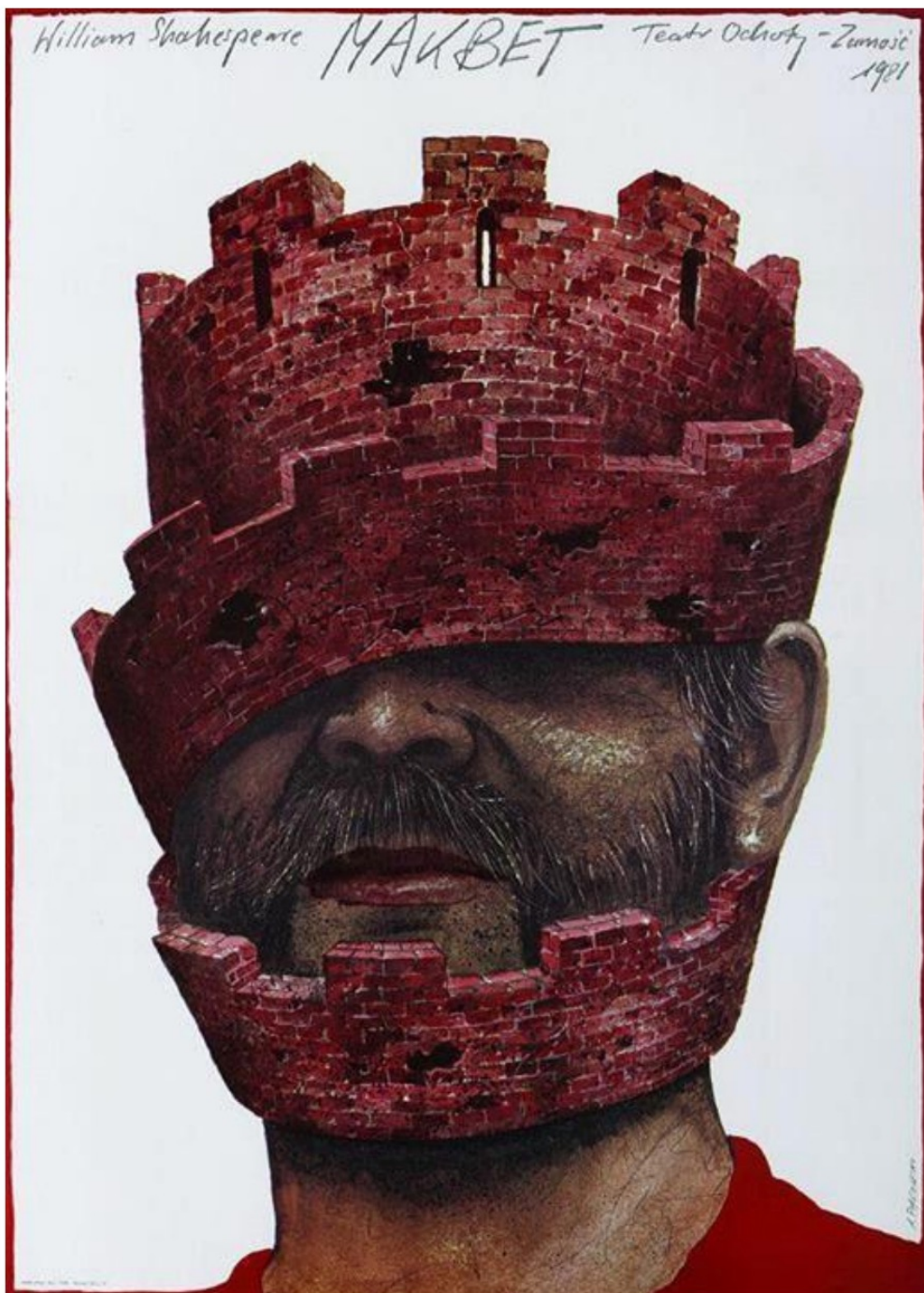
Nie dosyć na tym, o nasz możny Panie!
Ten nasz dom – ciało, dla zbiegłych lubości⁶
Niebacznie zajrzając⁷ duchowi zwierzchności,
Upaść na wieki żądać nie przestanie.

Cóż będę czynił w tak strasliwym boju,
Wątpli, niebaczny, rozdwojony w sobie?
Królu powszechny, prawdziwy pokoju,
Zbawienia mego jest nadzieja w Tobie!

Ty mnie przy sobie postaw, a przezpiecznie⁸
Będę wojował i wygram statecznie!

Czy koncepcja ludzkiego losu ukazana we fragmencie *Księgi Hioba* oraz w wierszu Mikołaja Sępa-Szarzyńskiego jest podobna? Uzasadnij odpowiedź, odwołując się do obu przytoczonych tekstów.

Wypisz z tekstu Mikołaja Sępa-Szarzyńskiego dwie peryfrazy. Określ, kogo dotyczy każda z nich.

Zinterpretuj plakat Andrzeja Pągowskiego w kontekście przesłania utworu Williama Szekspira *Makbet*. W odpowiedzi uwzględnij dwa elementy graficzne widoczne na plakacie.

Daniel Naborowski

Impreza¹: Calando poggiando²

To na dół, to do góry

Świat – morze, człowiek – okręt od burzy niesiony,
Przygody – skryte skały, szczęście – wiatr szalony.
Gdzie styr³ umysł stateczny, gdzie sam rozum rządzi,
Gdzie cnota Cynozura⁴, takowy nie błądzi:
To na dół, to do góry, to w bok wały porze,
Tak pogody zażywa, jako niesie morze.
Nic stałego na świecie, ponieważ i wdzięczna
Pochodnia Tytanowa⁵, błędna twarz miesięczna
Za niebieskim obrotem zachodzą i wstają,
Cóż człowiek, jeśli nieba swą odmianę mają!

Wskaż odpowiedź spośród A–D i uzasadnij swój wybór.

W wierszu Daniela Naborowskiego można odnaleźć nawiązania do biblijnej księgi:

- A. Rodzaju.
- B. Hioba.
- C. Koheleta.
- D. Psalmów.

Uzasadnienie wyboru:

Jan Andrzej Morsztyn

Do trupa

Leżysz zabity i jam też zabity,
Ty - strzałą śmierci, ja – strzałą miłości,
Ty krwie, ja w sobie nie mam rumianości,
Ty jawne świece, ja mam płomień skryty,
Tyś na twarz suknem żałobnym nakryty,
Jam zawarł zmysły w okropnej ciemności,
Ty masz związane ręce, ja wolności
Zbyszy mam rozum łańcuchem powity.
Ty jednak milczysz, a mój język kwili,
Ty nic nie czujesz, ja cierpię ból srodze,
Tyś jak lód, a jam w piekielnej srożodze¹.
Ty się rozsypiesz prochem w małej chwili,
Ja się nie mogę, stawszy się żywiołem
Wiecznym mych ogniów, rozsypać popiołem.

8.1. (0–1) Wyjaśnij, na czym polega koncept w wierszu Jana Andrzeja Morsztyna *Do trupa*.

8.2. (0–1) Wskaż gatunek literacki, do którego należy zaliczyć wiersz Jana Andrzeja Morsztyna *Do trupa*. Uzasadnij swój wybór, odnosząc się do dwóch cech gatunkowych tego tekstu.

- A. Hymn.
- B. Oda.
- C. Sonet.
- D. Fraszka.

Uzasadnienie:

8.3. (0–1) Wypisz z wiersza Jana Andrzeja Morsztyna *Do trupa* przykłady dwóch środków stylistycznych charakterystycznych dla poezji barokowej.

Nazwa środka stylistycznego	Przykład z wiersza

Ignacy Chrzanowski

Literatura oświecenia – krzewicielka oświaty i postępu (fragment)

Czegóż uczyli pisarze stanisławowscy? Jak pisarze francuscy, tak i oni wypowiedzieli, w imię rozumu i postępu, wojnę przeszłości: ciemnocie i wsteczniectwu [...]. Literatura umiała zachować rozsądną miarę w walce z przeszłością: głosiła hasła postępowe, ale okazywała należny szacunek tradycji, o ile jej pierwiastki nie były złe albo głupie, a przynajmniej nieszkodliwe, pierwiastki zaś szkodliwe starała się wykorzenić, wydając walkę tzw. sarmatyzmowi w ujemnym tego słowa znaczeniu.

A więc walczono pod względem społecznym – z przekonaniem o nierówności ludzi, z przywilejami szlacheckimi, z pychą rodową, z uciskiem ludu wiejskiego i upośledzeniem mieszczan; pod względem politycznym – z prywatą i nierządem, pod względem naukowym – z nieuctwem, łatwowiernością, brakiem krytycyzmu, w zakresie obyczajów – z niechlujstwem, z pijaństwem, z junactwem, z panegiryzmem.

Z. Libera, *Oświecenie*, Warszawa 1974, s. 474.

Podaj tytuł i autora utworu oświeceniowego, w którym dostrzegasz spełnienie opisywanych przez Ignacego Chrzanowskiego funkcji literatury oświeceniowej. Uzasadnij swój wybór.

Tytuł i autor tekstu	Uzasadnienie wyboru

Ignacy Krasicki

Święta miłości kochanej ojczyzny

Święta miłości kochanej ojczyzny,
Czują cię tylko umysły pocziwe!
Dla ciebie zjadłe smakują trucizny,
Dla ciebie więzy, pęta niezelżywe.
Kształcisz kalectwo przez chwalebne blizny,
Gnieździsz w umyśle rozkoszy prawdziwe,
Byle cię można wspomóc, byle wspierać,
Nie żal żyć w nędzy, nie żal i umierać.

Ignacy Krasicki, *Święta miłości kochanej ojczyzny* [w:] tegoż, *Wybór liryków*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1985.

Oceń prawdziwość podanych stwierdzeń odnoszących się do wiersza Ignacego Krasickiego. Zaznacz P, jeśli stwierdzenie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

1.	Adresatem wypowiedzi podmiotu lirycznego jest patriota.	P	F
2.	W hymnie występuje anafora.	P	F
3.	Autor nobilituje cierpienie dla ojczyzny.	P	F

William Szekspir

Makbet

Życie jest tylko przechodnim półcieniem,
Nędznym aktorem, który swoją rolę
Przez parę godzin wygrawszy na scenie
W nicość przepada – powieścią idioty,
Głośną, wrzaskliwą, a nic nie znaczącą.

William Szekspir, *Makbet*, tłum. Józef Paszkowski, Kraków 2003.

Nazwij motyw obecny w tym fragmencie. Wymień trzy fakty z historii głównego bohatera, które doprowadziły go do klęski.

Motyw:

Fakty z życia Makbeta:

1.

.....

2.

.....

3.

.....

Jan Chryzostom Pasek, **Pamiętniki** (fragmenty)

23. Sarmacki portret polskiego szlachcica. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów *Pamiętników* Jana Chryzostoma Paska. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

William Szekspir, **Makbet**

24. Moralna odpowiedzialność za czyny. Omów zagadnienie na podstawie *Makbeta* Williama Szekspira. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.
25. Motyw władzy. Omów zagadnienie na podstawie *Makbeta* Williama Szekspira. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.
26. Wizerunek kobiety w literaturze. Omów zagadnienie na podstawie *Makbeta* Williama Szekspira. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.
27. Rola postaci fantastycznych i zjawisk nadprzyrodzonych w literaturze. Omów zagadnienie na podstawie *Makbeta* Williama Szekspira. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Molier, **Skąpiec**

28. Relacje rodzinne w krzywym zwierciadle komedii. Omów zagadnienie na podstawie *Skąpca* Moliera. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.
29. Konflikt pokoleń jako motyw literacki. Omów zagadnienie na podstawie *Skąpca* Moliera. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Ignacy Krasicki, wybrane **bajki**

30. Uniwersalizm prawdy o naturze ludzkiej w bajkach. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci bajek Ignacego Krasickiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.